

Broedvogelinventarisatie Caprera/Schapenduinen 2001

Pim de Nobel

Inleiding

In aanvulling op het verslag van een aantal broedvogelinventarisaties in de binnenduinstrand in 2001 (Hopman, 2002), worden in dit artikel ook de resultaten van landgoed Caprera/Schapenduinen gepresenteerd. De beknopte geschiedschrijving van deze landgoederen is gebaseerd op het lezenswaardige "Buitenplaatsen van Bloemendaal" (Post, 1992); de beschrijving van gebied en werkwijze is grotendeels overgenomen uit de verslagen over de inventarisaties van 1991 en 1996 (de Nobel, 1992; de Nobel & Groot, 1997). Ter vergelijking is een tabel toegevoegd met onder meer de totale territoriumdichtheden van een vijftiental Zuid-Kennemerlandse landgoederen.

Geschiedenis, onderzoeksgebied en methode

De huidige indeling en naamgeving van (Bloemendaalse) landgoederen is het resultaat van een eeuwenlange geschiedenis van aankoop, uitbreiding, overerving, opsplitsing en verkoop.

De gronden waarop omstreeks 1100 'Hof te Aelbertsberg' verrees, pal ten zuidwesten van het Meertje van Caprera, vormden de basis voor landgoed Huis te Bloemendaal. Dit was een van de eerste buitenplaatsen die in aan het begin van de Gouden Eeuw (1600-1700) in Zuid-Kennemerland werden gesticht. Andere 'vroege' landgoederen waren Cloeckendael (het latere Meer en Berg) en Saxenburg, respectievelijk ten noorden en zuiden van landgoed Huis te Bloemendaal. In de achttiende eeuw ontstonden nieuwe landgoederen zoals De Beek, De Rijk en Wildhoef.

Landgoed Wildhoef groeide onder eigendom van de Haarlemse textielkoopman W.P. Kops en zijn vrouw C. Kops-de Wolff uit tot één van de grootste Bloemendaalse buitens, onder meer door overname van Huis te Bloemendaal en Saxenburg, waarvan de landgoedeigenaren in financiële problemen waren geraakt door de algehele malaise aan het eind achttiende/begin negentiende eeuw (als gevolg van de Franse overheersing). Begin jaren negentig van de achttiende eeuw werd in het gebiedsdeel Molenduinen geëxperimenteerd met dennenaanplant en schapenteelt, hetgeen de naam Schapenduinen verklaart. Na het overlijden van de

weduwe Kops in 1820 begon de versnippering van Wildhoef. De vererving resulteerde in Aelbertsberg, ten noorden van de Krullenlaan, en het zuidelijker gelegen Wildhoef waarvan heden ten dagen Klein Wildhoef resteert. Het noordelijk deel Aelbertsberg, waaronder de Molen- of Schapenduinen en de gronden van het voormalige buiten Huis te Bloemendaal waaronder het huidige Meertje van Caprera, kwam na het overlijden van een van de vrouwelijke erven Kops in handen van haar echtgenoot J.P. Teding van Berkhout (toen 'Meertje van Berkhout'). Zoon A.V. Teding van Berkout stichtte op zijn erfdeel Schapenduinen aan de oostzijde van de Brederodelaan, in de tweede helft van de negentiende eeuw het nieuwe landgoed Caprera (zie de Nobel (2002) voor deze naamgeving en voor de wording van het gelijknamige maar meer westelijk gelegen, tweede erfdeel - nu Wandelpark Caprera).

In de twintigste eeuw werd landgoed Caprera eerst gesplitst in een noordelijk en zuidelijk deel, respectievelijk Schapenduinen en Caprera, om tenslotte weer te worden herenigd onder eigendom van familie de Jong. Deelgebied Schapenduinen ten slotte, dient niet te worden verward met het direct ten oosten daarvan gelegen beperkt toegankelijke landgoed Schapenduinen. Dit 'wandelbos', ingeklemd tussen het geïnventariseerde landgoed Caprera/Schapenduinen en het nog oostelijker gelegen landgoed Dennenheuvel, was samen met Dennenheuvel onderdeel van het derde Bloemendaalse erfdeel van de erven J.P. Teding van Berkhout; ook deze landgoederen behoorden dus ooit tot Wildhoef.

Het geïnventariseerde gebied is gelegen aan de oostzijde van de Brederodelaan, tegenover het Meertje van Caprera in de gemeente Bloemendaal. De uiterste zuid- en noordgrens worden respectievelijk gevormd door de Krullenlaan en de bebouwing langs de Cornelis Schulzlaan. De oostgrens wordt gemarkeerd door een takkenwal welke de afscheiding vormt met het grotere, beperkt toegankelijke, landgoed Schapenduinen. Landgoed Caprera/Schapenduinen, 10 ha groot, is niet vrij toegankelijk. Sinds 1990 heeft het de status van "Vrij Vogelreservaat", en sinds 1995 maakt het onderdeel uit van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland.

Op grond van de vegetatiestructuur is het gebied in twee even grote delen op te splitsen: een zuidelijk deel, Caprera, met een dichte opgaande vegetatie (doorgesloten eikenhakhout, 50 à 60 jaar geleden voor het laatst teruggezet); en een noordelijk deel, Schapenduinen, met een open parkachtige structuur (gazons met verspreide, oude boomgroepen). Door het hele terrein kronkelen een aantal onverharde paden en het noordelijk deel kent tevens een beukenlaan, een droogstaande greppel en een in 1996 uitgegraven paddenpoel. Twee landhuizen, een voormalige boswachterswoning, een schuur en enkele kleine bouwsels vormen tezamen de enige bebouwing.

De broedvogels zijn geïnventariseerd volgens de methode 'uitgebreide territoriumkartering' zoals beschreven in de handleiding behorende bij

het Broedvogel Monitoring Project van SOVON Vogelonderzoek Nederland (Van Dijk, 1996). De totale tijdsbesteding tijdens de vijf ochtendbezoeken en het avondbezoek in de periode 25 maart - 26 mei bedroeg 7 uur en 15 minuten (gemiddeld 72,5 minuten per bezoek; de Nobel, 2002). Daar het geïnventariseerde gebied ca. 10 hectare groot is, komt dit overeen met bijna drie kwartier per hectare (7,25 minuten per hectare per bezoek). Hoewel een junironde niet zou hebben misstaan lijkt dit een afdoende onderzoeksintensiteit, zeker gezien de goede weersomstandigheden tijdens de bezoeken.

Resultaten en discussie

Tabel 1 geeft een opsomming van de vastgestelde aantallen territoria. De aantallen zijn ook te lezen als dichtheden per 10 hectare. In vergelijking met de resultaten van de vorige volledige inventarisatie is de broedvogelbevolking als geheel nagenoeg hetzelfde: op een totaal van net meer dan honderd territoria zijn er in 2001 vier territoria minder gescoord dan in 1996. In 2001 zijn Nijlgans, soepeend, Spreeuw en Appelvink als nieuwkomer vastgesteld, maar ontbraken Boomvalk, Houtsnip, Holenduif, Turkse Tortel, Koekoek, Bosuil, Tuinfluiter, Goud-

Tabel 1. Aantallen territoria in landgoed Caprera/Schapenduinen (10 ha) in 1991, 1996, 1999 en 2001. In 1999 zijn niet alle soorten geïnventariseerd. Bron: Klemann & Veenstra (2000).

Soort	'91	'96	'99	'01	Soort	'91	'96	'99	'01
Nijlgans	0	0	0	1	Goudhaan	0	3	0	0
Wilde Eend	0	1	1	1	Gr. Vliegenv.	0	0	3	0
soepeend	0	0	0	1	Staartmees	0	1	0	1
Sperwer	1	0	0	1	Glanskop	3	2	1	2
Boomvalk	0	0	1	0	Pimpelmees	4	11	-	6
Houtsnip	0	1	0	0	Koolmees	4	9	-	11
Holenduif	0	1	2	0	Boomklever	2	3	2	1
Houtduif	8	5	-	8	Boomkruiper	2	3	2	3
Turkse Tortel	1	1	1	0	Wielewaal	1	0	0	0
Koekoek	0	1	1	0	Gaai	1	3	-	2
Bosuil	1	1	1	0	Ekster	0	1	0	0
Grote Bonte Specht	1	2	2	2	Kauw	1	1	-	0
Winterkoning	8	7	-	13	Zwarte Kraai	0	1	2	2
Heggenmus	1	2	-	2	Spreeuw	0	0	-	1
Roodborst	14	15	-	16	Vink	1	3	-	4
Merel	11	14	-	10	Appelvink	0	0	0	1
Zanglijster	1	3	3	1					
Tuinfluiter	2	0	0	0	Tot. soorten	22	27	nvt	24
Zwartkop	5	6	2	8	Tot. territoria	75	107	nvt	103
Tjiftjaf	2	6	-	5					

haan, Grauwe Vliegenvanger, Wielewaal, Ekster en Kauw ten opzichte van één van de eerdere jaren. Het totaal aantal vastgestelde soorten komt hiermee op 36, een respectabel aantal voor zo'n relatief klein gebied.

Wat betreft de veranderingen van individuele soorten valt met name de toename van Winterkoning op, ongetwijfeld een gevolg van het feit dat de inventarisatie van 2001 werd voorafgegaan door een serie van vier (vrij) zachte winters, terwijl de inventarisaties van 1991 en 1996 werden voorafgegaan door respectievelijk een korte maar felle koudeperiode in een 'normale' winter en een strenge winter. Overige aantalsontwikkelingen zijn minder uitgesproken. De gelijktijdige toename van Koolmees en afname van Pimpelmees is opvallend en zou verband kunnen houden met een veranderde onderlinge concurrentie (toename gemiddelde doorsnede van de nestkastopeningen?).

Van de nieuwkomers in 2001 zijn Nijlgans en Appelvink een aparte vermelding waard. Het Nijlgansterterritorium is gebaseerd op waarnemingen van een paar op 2 mei en een alarmerende vogel op 26 mei; het Appelvinkterritorium op een tikkende, ter plaatse aanwezige vogel op 14 april en een roepende, laag overvliegende vogel op 21 april. Van de nieuwkomers in 1999, Boomvalk en Grauwe Vliegenvanger, ontbreken de details maar voor beide soorten geldt dat het te verwachten (en graag geziene) gasten op een landgoed betreft (Geelhoed et al, 1998). Vermeldenswaardig is verder de aanwezigheid van een Witte Kwikstaart op 2 mei, en het voorkomen van Eekhoorn en Haas, beide regelmatig, en een Vos, eenmalig.

Tabel 2. Aantallen territoria in deelgebied Caprera (5 ha) in 1987, 1991, 1996 en 2001. Bron: Peeters (1987).

Soort	'87	'91	'96	'01	Soort	'87	'91	'96	'01
Nijlgans	0	0	0	1	Fitis	1	0	0	0
Wilde Eend	0	0	0	1	Goudhaan	0	0	1	0
soepeend	0	0	0	1	Staartmees	0	0	1	1
Sperwer	0	1	0	1	Glanskop	1	2	1	1
Houtsnip	0	0	1	0	Pimpelmees	5	3	5	4
Holenduif	1	0	1	0	Koolmees	7	3	5	7
Houtduif	3	5	4	4	Boomklever	1	1	2	0
Bosuil	1	1	1	0	Boomkruiper	2	1	1	1
Grote Bonte Specht	1	0	1	1	Wielewaal	0	1	0	0
Winterkoning	7	5	4	6	Gaai	1	0	2	1
Heggenmus	1	1	1	1	Kauw	1	0	0	0
Roodborst	5	11	8	6	Zwarte Kraai	0	0	0	1
Nachttegaal	1	0	0	0	Spreeuw	2	0	0	0
Mereel	10	8	9	5	Vink	2	1	2	2
Zanglijster	1	1	3	0					
Tuinfluitier	0	2	0	0	Tot. soorten	22	18	21	20
Zwartkop	3	3	4	6	Tot. territoria	60	52	61	54
Tjiftjaf	3	2	4	3					

Het zuidelijk deelgebied Caprera werd reeds in 1987 door leden van het IVN geïnventariseerd (Peeters, 1987). Voor de volledigheid geeft tabel 2 de resultaten van de vier inventarisaties waarbij de aantallen uit 1991, 1996 en 2001 zijn gecorrigeerd voor het kleinere onderzoeksgebied van 1987. Meest opvallend is de afname van Merel.

De totale dichtheid van landgoed Caprera/Schapenduinen van 1030 territoria per 100 hectare houdt ongeveer het midden tussen de gemiddelde territoriumdichtheid van villawijken en stadsparken (resp. 1413 en 811 ter/100ha), en is daarmee wat hoger dan de dichtheid van het gemiddelde landgoed in Zuid-Kennemerland gedurende de periode 1983-1994 (708 ter/100ha; Geelhoed et al, 1998). In vergelijking met recentere dichtheidgegevens van 15 Zuid-Kennemerlandse landgoederen blijkt landgoed Caprera/Schapenduinen echter gewoon een middenmoter (tabel 3).

Tabel 3. Oppervlakte, inventarisatiejaar/-jaren, aantal soorten, aantal territoria en gemiddelde totale territoriumdichtheid van 15 Zuid-Kennemerlandse landgoederen. Bronnen: Hopman & Dam (1995), Veenstra (1996), de Nobel (1999a, 1999b) en Hopman (2001, 2002).

Landgoed	Oppervlakte (ha)	Jaar/jaren	Aantal soorten (min-max)	Aantal territoria (min-max)	Gem. dichtheid (terr./100ha)
Bennebroekerbos	9	1996,2001	30-48	203-212	2306
Klein Wildhoef	8	2001	27	154	1925
Huis te Manpad	22	1995,2000	36-38	278-363	1457
Schoonenberg/Hoogergergeest	19	1993-2001	32-37	220-309	1311
Duinvlies	7	1996,1998	17-24	93-116	1161
Waterland/Meevliet	32	1992-2000	33-42	291-442	1059
Caprera/Schapenduinen	10	1996,2001	24-27	103-107	1050
Meer en Berg	45	1999	54	433	962
Oud Woestduin	33	1996	45	295	894
Velserbeek	32	1993,2001	30-32	202-370	894
Vinkenduin	24	1996	42	194	808
Leyduin	52	1996	49	387	744
Elswout	75	1995,1998	40-49	471-590	707
Ipenrode	20	1994-2000	33-40	130-153	694
Beeckesteijn	56	1999,2000	34-35	259-314	512

Tabel 3 toont echter meteen ook een aantal beperkingen van dichtheidsberekeningen. Enerzijds blijkt binnen het biotooptype landgoederen de range aan dichtheden enorm: een factor 4,5 tussen het 'moerasbos' van Huis te Bennebroek en de 'barokke tuin' van Beeckesteijn. Anderzijds is het niet toevallig dat juist veel kleine

landgoederen hoge dichtheden scoren: door 'randeffecten' worden relatief veel territoria volledig meegeteld die feitelijk deels buiten het geïnventariseerde gebied vallen. Tenslotte 'telt' bij de berekening van een dichtheid niet alleen de nauwkeurigheid van de inventarisatie, maar even zozeer de nauwkeurigheid van de oppervlaktebepaling. Zo resulteert het in voorgaande Fitis gerapporteerde oppervlak van Bennebroekbos, 30 hectare, in een dichtheid van 677 ter/100ha, terwijl een oppervlakte van 9 hectare (Veenstra, 1996) leidt tot een royale verdrievoudiging: 2256 ter/100ha, nagenoeg overeenkomstig eerdere inventarisaties en in lijn met de vogelrijkdom van vochtig en voedselrijk bos op de overgang van strandwal en veen (net zoals Huis te Manpad en Eindhout; de Nobel & Geelhoed, 2001).

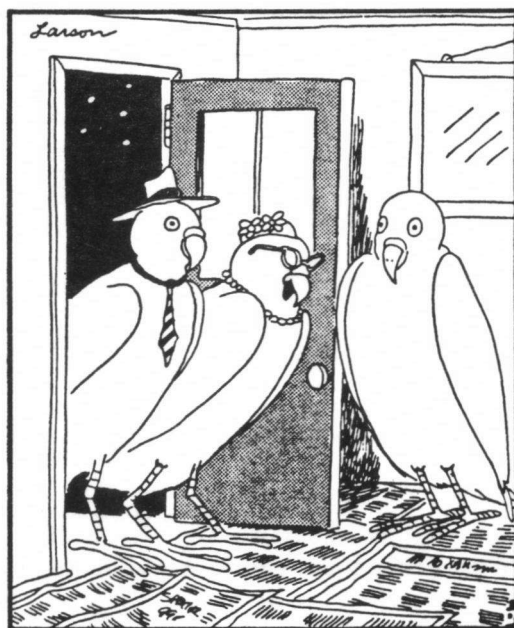
Tot slot een woord van dank aan de families de Jong (eigenaar) en van der Horst (beheerder) in verband met de toestemming voor terreinbezoek, aan Nationaal Park Zuid-Kennemerland en Dirk Zoetebier (SOVON) voor de beschikbaarstelling van de gegevens uit 1999, en aan alle tellers en uitwerkers van de overige landgoederen.

Literatuur

- Dijk, A.J. van, 1996. Broedvogels inventariseren in proefvlakken (handleiding Broedvogel Monitoring Project). SOVON, Beek-Ubbergen.
- Geelhoed, S., Groot, H., Huijssteeden, E. van, Leeuwen, G. van & Nobel, P. de (red), 1998. Vogels in het landschap van Zuid-Kennemerland en de Haarlemmermeer. Vogelwerkgroep Zuid-Kennemerland/KNNV Uitgeverij, Utrecht.
- Hopman, F., 2001. Broedvogels van enkele Kennemerlandse buitenplaatsen. Fitis 37(2): 46-55.
- Hopman, F., 2002. Broedvogelinventarisaties van een aantal terreinen aan de binnenduinrand in 2001. Fitis 38(2): 62-70.
- Hopman, F. & Dam R., 1995. Broedvogelinventarisatie in 1994 van de landgoederen Schoonenberg, Hoogergeest, Waterland, Meervliet, westelijk Beeckesteijn en Ipenrode. Fitis 31(4): 161-170.
- Klemann, M. & Veenstra, B., 2000. Broedvogels van het Nationaal Park Zuid-Kennemerland in 1996-99. SOVON-inventarisatierapport 2000/01. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Nobel, W.T. de, 1992. Broedvogelinventarisatie Caprera/Schapenduinen, 1991. Fitis 28(1): 17-20.
- Nobel, W.T. de, 1999a. Broedvogels van Elswout in 1960-98. SOVON-inventarisatierapport 1999/05. SOVON Vogelonderzoek Nederland, Beek-Ubbergen.
- Nobel, P. de, 1999b. Vogels van landgoed Meer en Berg. Fitis 35(4): 146-152.

- Nobel, P. de, 2002. Broedvogelinventarisatie Caprera/Schapenduinen, 2002. Rapport (in eigen beheer), Haarlem.
- Nobel, P. de & Geelhoed, S., 2001. Broedvogels in Haarlemmer- en Eindhovenout. Fitis 37(3): 82-93.
- Nobel, P. de & Groot, H., 1997. Broedvogelinventarisatie Caprera/Schapenduinen 1996. Fitis 33(2): 81-85.
- Peeters, P., 1987. Broedvogelinventarisatie (1987) Klein-Caprera. IVN, Haarlem.
- Post, W., 1992. Buitenplaatsen van Bloemendaal. Schuyt & Co, Haarlem.
- Veenstra, B., 1996. Broedvogelinventarisatie van de door PWN beheerde gebieden in Zuid-Kennemerland 1996. NV PWN Waterleidingbedrijf Noordholland, Bloemendaal.

Pim de Nobel, Zijlweg 115 4, 2013 DE Haarlem, 023-5318631,
pim.de.nobel@hccnet.nl

"What a lovely home, Ednal ... And look at the fresh newspaper, Stanley!"